

СЪДЕБЕН СЪСТАВ И ОРГАНИЗАЦИЯ НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СЪД НА ООН

Десислава Горанова

ВЪВЕДЕНИЕ

Международният съд на ООН, правопреемник на Постоянния съд за международно правосъдие (ПСМП), е постоянно действаща правораздавателна юрисдикция и главен съдебен орган на Организацията на обединените нации (ООН). Международният съд на ООН се създава с Устава на ООН, подписан на 26 юни 1945г. В духа на историческата правопреемственост, седалището на Международния съд на ООН се намира в гр. Хага, Нидерландия, подобно на това на своя предшественик – първия съдебен орган на международното право (ПСМП). Официалните езици на постоянно действащата правораздавателна институция са френски и английски. Международният съд на ООН реализира своята дейност в съответствие със Статут (приет заедно с Устава на ООН и неделима част от него) и Правилник (приет 1978г. и уреждащ по-конкретно организацията и функционирането на Съда). Юрисдикцията на Международния съд е посочена в член 36 от Устава на ООН и най-общо представлява властта му да разглежда отнесено до него дело и да постанови задължително решение по него.

Настоящата работа има за цел да проследи как се формира, какъв е съдебният състав на Международния съд на ООН и каква е вътрешната организация на главния съдебен орган на ООН.

I. ФОРМИРАНЕ НА СЪДЕБНИЯ СЪСТАВ НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СЪД НА ООН

1. Съдебен състав на Международния съд на ООН.

Член 2 от Статута на Международния съд гласи:

„Съдът е едно „тяло”, изградено от независими съдии, избирани, без оглед на националната им принадлежност сред/измежду личности, притежаващи високи морални качества, които отговарят на необходимите условия в собствената им страна за упражняване на най-високи съдебни длъжности или, които са юристи, притежаващи общопризната специалност в областта на международното право.“

Според Dominique, Carreau (Carreau 1994: Carreau, Dominique. Etudes internationales. Droit international. Paris, 1994.):

“En bref, il ressort deux traits essentiels caractérisant ces juges de La Haye: d’une part, ils sont élus, d’autre part, ils sont indépendants.”

Следвайки смисъла на член 2 от Статута на МС, Carreau обособява два основни характеризиращи белега на **съдиите в Хага**: от една страна, те са **избираеми**, а от друга – **независими**. Международният съд на ООН се състои от **15 съдии** (виж. Борисов 2001: Борисов, Орлин. Международно публично право. Трето преработено и допълнено издание. София, 2001, с.243; Драгиев 2004: Драгиев, Александър. Международно правораздаване. София, 2004, с.53), граждани на различни държави, избирани паралелно и едновременно от Общото събрание и от Съвета за сигурност на ООН. Двата органа гласуват независимо един от друг (член 8 от Статута на МС). Процедурата по избирането на съдиите е доста сложна и заплетена и ще бъде разгледана в отделна точка от настоящата работа.

Съдиите се избират за период от девет години (член 13 от Статута на МСООН), като този срок започва да тече една година след датата на избирането им. Самият избор се провежда в хода на годишната сесия на Общото събрание на ООН – през периода септември-декември. Съдиите могат да бъдат преизбрани. Първият избор на съдии (след създаването на Международния съд в далечната 1945-1946г.) е направен по жребий, теглен от Генералния секретар на ООН: 1/3 от съдиите са избрани за пълния мандат от 9 години, 1/3 – за период от 6 години и 1/3 – за три години. Оттогава насам, съдиите се избират вече само за пълния срок от девет години, а разликата в продължителността на мандатите на първите съдии на МС, създава линия на “стъпаловидност”, непрекъснатост, приемственост на тази длъжност. **На всеки три години се провеждат избори** за петте свободни вече съдийски места или **за 1/3 от състава на МСООН**. Новопостъпилите съдии имат възможността “да се учат от опита” на заварените, което е белег за постоянното функциониране на Международния съд и създаването на утвърдена вътрешна практика по разглеждане и решаване на дела.

Три обстоятелства могат да доведат до **предсрочно “освобождение” на съдийската длъжност – смърт на съдия, отстраняване от поста му или оставка на магистрат**. Необходимо е да бъде направено следното уточнение – предсрочно овакантеното място се запълва по реда на избиране на съдии в МС, но с две разлики: новоизбраният магистрат встъпва в длъжност незабавно (а не 1 година по-късно) и

мандатът му продължава до изтичане на този на предшественика му. Новоизбраният съдия изпълнява само ролята на заместник (виж. Член 15 от Статута на МСООН), а не на титуляр на поста.

Според член 18 от Статута на МС, отстраняване на съдия се допуска, когато е престанал да отговаря на изискуемите условия за заемане на поста, само по единодушна преценка, обаче, на останалите магистрати. Всеки от 15-те членове има право на оставка, която се подава до Генералния секретар на ООН, чрез председателя на МСООН. Съдийското място става свободно/вакантно от момента на получаване на оставката от Генералния секретар на ООН.

Съдиите са длъжни да участват при разглеждането на всяко дело, освен по основателни причини – болест, отпуск. По своя преценка, съдия може да се самоотстрани от дело (**самоотвод**), а по преценка на председателя на МСООН – даден магистрат може да бъде отстранен (**отвод**). Недопустимо е (член 17 Статута на МСООН), член на Международния съд на ООН да действа като представител, адвокат, съветник по каквото и да е дело или да участва в решаването на дело, в което по-рано е участвал като представител, съветник или адвокат на една от страните или като член на национален или международен съд, или в анкетна комисия, или в каквото и да е друго качество.

2. „Des juges élus”. Процедура по избиране на съдии

Процедурата по избиране на съдиите е доста сложна и заплетена (*une procédure d'élection, assez complexe – d'après Dominique Carreau*) – протича на два последователни етапа.

2.1. Издигане на кандидатури за съдии в МСООН – la première phase de la procédure d'élection des juges de la CIJ

„Les juges sont élu à la fois par l'Assemblée générale et le Conseil de Sécurité des Nations unies.” (член 4 от Статута на МСООН). Кандидатурите за съдии се издигат по предложение на националните групи при Постоянния арбитражен съд (*sur proposition des groupes nationaux à la Cour permanente d'arbitrage*). Тук е мястото да припомним, че Постоянният арбитражен съд, създаден през 1907г., реално представлява списък от личности, избрали да заседават като арбитри и само секретариатът му съществува/действа постоянно. Що се отнася до членовете на Обединените нации, които не са представени в Постоянния арбитражен съд, кандидати се посочват от

националните групи, назначени за тази цел от техните правителства, при същите условия, като тези, установени за членовете на Постоянния арбитражен съд, съгласно член 44 от Хагската конвенция от 1907 г. за мирно уреждане на международните спорове. А държавите, които са страни по Статута на МСООН, но не са членки на ООН, сформират национални групи за издигане на кандидатури за съдии според условия на Общото събрание на ООН и по препоръка на Съвета за сигурност. Най-малко три месеца преди деня на избора (член 5 Статута на МСООН), Генералният секретар на ООН отправя покани в писмена форма до националните групи, за да предложат своите кандидати. Всяка национална група може да предложи най-много четирима кандидати или по-малко. Когато дадена национална група е посочила четири лица, само две от тях могат да бъдат нейни граждани: „Chaque groupe ne peut, en aucun cas, présenter plus de quatre personnes dont deux au plus de sa nationalité.” След като получи номинациите, Генералният секретар на ООН съставя списък на предложените кандидати по азбучен ред и го предава на двата изборителни органа – Общото събрание и Съвета за сигурност на ООН (член 7 от Статута на МСООН). С това приключва и първата фаза от изборителния процес.

2.2. Избиране на съдиите в МСООН

Общото събрание и Съвета за сигурност гласуват независимо един от друг при избора на членове на МСООН. За избран се приема кандидат, получил абсолютно мнозинство от гласовете и в ОС на ООН, и в СС на ООН. При случай на получено мнозинство от повече от един гражданин на една и съща държава, за избран се счита по възрастния от тях (член 10).

Гласуването в ОС и в СС на ООН е тайно и протича в открито заседание. И в двата органа гласуването се приема за приключило, когато е гласувано за всички кандидати. Резултатите от двете паралелни гласувания се оповестяват, сравняват се избраните лица и едва след това се обявяват избраните съдии. При положение, че след първото гласуване, останат незапълнени места, се провежда второ, а ако е необходимо и трето гласуване (член 10 Статута на МСООН). Ако и след третото гласуване са останали свободни съдийски места, по искане на ОС или на СС се съставя комисия за посредничество от шестима членове - *une Commission médiatrice de six membres, nommés trois par l'Assemblée générale, trois par le Conseil de sécurité.* (член 12). При приета кандидатура с абсолютно мнозинство, комисията за посредничество я представя за одобрение на ОС и СС.

2.3. Критерии (условия, основания) при подбора на съдии в МСООН

“Il faut, tout d’abord, que les juges en cause possèdent les qualités intrinsèques requises : ils doivent jouir de la « plus haute considération morale » et avoir une « compétence notoire » en droit international.” (Dominique Carreau).

Не само личностният и професионален профил на един кандидат са достатъчно условие, той да бъде одобрен. Високите морални качества, както и дългият юридически стаж на магистратски постове, са само част от нужните условия, на които трябва да отговаря всеки кандидат-член на МСООН. Според текста на член 9 от Статута на МС, съдиите трябва да олицетворяват и „главните форми на цивилизацията и основните правни системи в света”. Зад този обективен критерий за подбор стои принципът за справедливото географско разпределение на местата между държавите; отчита се ролята на националността, на гражданството на кандидатите за съдии.

Александър Драгиев (Драгиев 2004: Драгиев, Александър. Международно правораздаване. София, 2004., с.58) представя следното регионално разпределение на местата в МСООН: 4 места за Западна Европа (две, от които, се заемат от постоянните членове на Съвета за сигурност на ООН – Франция и Великобритания), 2 места за Източна Европа (едното, от които се заема от Русия), 1 място за САЩ, 2 места за Африка (едно за държава, възприела романо-германската правна система и едно за държава, възприела системата на общото право), 3 за Азия, 2 за Латинска Америка (поделят се между една държава от Южна и една страна от Централна Америка), 1 място за арабските държави (третират се като едно цяло, обединено по национален признак – по този начин се осигурява представителство в МСООН на мюсюлманската правна система.).

Изискването за отговаряне на определени професионални качества (член 2 от Статута на МСООН) е сепарирано между две възможности: юристи с призната компетентност по международно право или магистрати, отговарящи на условието да заемат най-високите съдебни длъжности в своите страни. Двата критерия са алтернативни. Зад категорията юристи с призната компетентност по международно право, стоят лица, които имат практически опит (дипломати, консули) или теоретични познания в областта на международното право (професори). При другия възможен критерий за подбор на кандидат-членове на МСООН, условието да заемат най-високите съдебни постове в родните си държави, гарантира влизането в Международния съд на ООН на лица с богат юридически професионален и житейски опит.

3. “Des juges indépendants”. Независимост на съдиите в МСООН

L'indépendance des juges est garantie à plusieurs titres, d'après Dominique Carreau : par la durée de leur mandat qui est longue et renouvelable – съдиите са преизбираеми (член 13 от Статута на МСООН); leur indépendance matérielle est garantie – не е възможно да бъде упражняван финансов натиск върху сметките на съдиите в МСООН (член 32, ал.5) – заплатите им (възнаграждения и парични помощи), фиксирани от Общото събрание на ООН, не могат да бъдат намалявани, докато съдиите изпълняват задълженията си и тече мандата им. Съществуват и известни ограничения, разбира се, с които членовете на МСООН трябва да се съобразяват: ils doivent se consacrer au service exclusif de la Cour (членове 16 и 17).

На тържествена церемония, магистратите в Международния съд на ООН полагат клетва да участват и отсъждат по съвест (член 20 от Статута на МСООН). Съдиите се ползват с дипломатически привилегии и имунитети, за да изпълняват професионалните си задължения (член 19). И накрая, но не на последно място, 15-те магистрати са облагодетелствани с пожизнена несменяемост – pendant la durée de leur mandat, ils ne peuvent être éventuellement relevés de leurs fonctions que par la Cour elle-même (Carreau 1994: Carreau, Dominique. Etudes internationales. Droit international. Paris, 1994.).

II. Организация на Международния съд на ООН

Международният съд на ООН е „господар” на условията, при които работи, в рамките, разбира се, на собствения си Статут. Също така, Съдът сам изработва правилника си, като прави това от 1921 година насам и този правилник остава в сила през повече от 50 години; МСООН го променя през 1972 г., после през 1978 г. и т.н. Правилникът се възлага на страните пред Международния съд.

1. Международният съд на ООН – „господар” на вътрешната си организация

Международният съд на ООН сам, изцяло независимо, установява и определя условията за вътрешното си функциониране.

Председател и вицепредседател – избиране, дейност, функции.

Председателят и вицепредседателят на МСООН се избират за период от три години, като могат да бъдат преизбирани. Зависимостта между смяната на 1/3 от съдийския състав на всеки три години и избирането на председател и подпредседател,

не е случайна. Обяснението вероятно се крие зад идеята, със смяната на магистрати (избор на нови съдии), да се подложат на преразглеждане качествата на тези двама ръководители на МСООН и ако има по-подходящи личности сред новоизбраните съдии, някои от тях може да заеме поста председател и/или вицепредседател.

Председателят ръководи дейността на Съда, представлява го пред Правителството на Нидерландия, пред органите на ООН и във всички други случаи, когато правомощията му го изискват. Председателят на МСООН ръководи заседанията на Съда, а когато той не заседава, самостоятелно постановява определения по хода на делата - *Le Président préside toutes les séances de la Cour; il dirige les travaux et contrôle les services de la Cour. – article 12 du Règlement de la Cour*). Председателят е *ex officio* (по служба) председател на отделението за бързо съдопроизводство и на редакционния комитет за изработване на проекторешението. Той подписва решенията, съвещателните мнения и определения – т.е. всички официални документи на МСООН.

Вице-председателят няма самостоятелни функции. Той подпомага председателя при изпълнение на задълженията му, замества го при отсъствие – когато е възпрепятстван да изпълни работата си или когато заместването му е изрично възложено от председателя на МСООН (виж. член 13 от Правилника на МСООН). Подпредседателят е член (*ex officio*) на отделението за бързо съдопроизводство.

Председателят и вице-председателят са най-старши по ранг сред съдиите. Йерархията след тях зависи от продължителността на времето, през което даденото лице е съдия, а при съдии с еднаква продължителност на поста – зависи от възрастта.

Може би тук е мястото да се отбележи, че съдиите в МС на ООН, със седалище гр.Хага, са „хора на възраст” (*des gens relativement âgés*) - *lors de leur élection, ils ont aux alentours de 60 ans; actuellement, la moyenne d'âge des juges de la Cour est légèrement supérieure à 65 ans* – понастоящем, средната възраст на магистратите леко надвишава 65 години.

Ако председателят е гражданин на държава, която е страна по дадено дело, е длъжен да предаде председателстването на делото на вице-председателя. А, при положение, че и вице-председателят не може да председателства, заместник става най-старшият измежду съдиите (*le juge doyen*).

Секретар на МСООН

Международният съд в Хага избира своя Секретар, с тайно гласуване, сред предложените кандидати от членовете на Съда. Секретарят се избира за период от 7 години и може да бъде преизбран. (член 22, ал.1 от Правилника на МСООН). Кандидатът, получил абсолютното мнозинство от гласовете на членовете на МСООН, се обявява за избран за Секретар на Съда.

Магистратите в МСООН избират и заместник-секретар, като правомощията му са аналогични на тези на вице-председателя спрямо председателя. Заместник-секретарят (Le Greffier adjoint) подпомага Секретаря в работата му и го замества при отсъствие или в случай на овакантиране на поста му, до назначаването на нов Секретар.

Съдиите назначават и други служители в МС по предложение на Секретаря.

1.2. Formations spéciales (chambres) – Отделения на МСООН

„C'est ainsi qu'elle (La Cour) peut décider de se constituer en formation spéciale, notamment en chambres – une possibilité, ouverte par l'article 26 du Statut de la Cour.” (Carreau 1994: Carreau, Dominique. Etudes internationales. Droit international. Paris, 1994.) Международният съд може да прецени да създаде специални образувания – „отделения”. С изключение на случаи, изрично предвидени в Статута на МСООН, Съдът разглежда делата в пленарен състав. По смисъла на член 26 от Статута на МСООН, Съдът може по всяко време да образува едно или повече отделения, съставени минимум от трима съдии, в зависимост от делото, което ще разглеждат.

- отделение за бързо разглеждане на дела - регламентирано в член 29
- специализирани отделения – член 26, ал.1
- отделения ad hoc – член 26, ал. 2 .

Отделението за бързо разглеждане на дела се създава всяка година в състав от петима съдии, излъчени да заседават по административна процедура, при положение, че страните по делото пожелаят - En vue de la prompte expédition des affaires, la Cour compose annuellement une chambre de cinq juges, appelés à statuer en procédure sommaire lorsque les parties le demandent (...). Ex officio, сред петимата съдии са председателят и вице-председателят на Съда. Избират се и двама „резервни” съдии, за евентуални заместници, ако се наложи някои от редовните съдии да не са в състояние да заседават - Deux juges seront, en outre, désignés pour remplacer celui des juges qui se trouverait dans

l'impossibilité de siéger. (article 29). Отделението за бързо разглеждане на дела е постоянно действащо и е с обща компетентност (може да разглежда всякакви дела, без значение от предмета им).

Специализираните отделения се състоят от трима или повече съдии, по преценка на МСООН, а всяко може да разглежда определена категория дела, например: трудови дела или дела, касаещи транзита и съобщенията и др. Членовете на специализираните отделения се избират/разпределят според знания или опит в материята, предмета на съответното отделение - *trois juges au moins selon ce qu'elle décidera, pour connaître de catégories déterminées d'affaires, par exemple d'affaires de travail et d'affaires concernant le transit et les communications.* (article 26, al.1 du Statut).

Отделенията ad hoc, сред всички предвидени в Статута на МСООН видове отделения, са единствените, които са решавали дела.

По всяко време Съдът може да образува отделение с компетентност да отсъжда по конкретно дело. Броят на съдиите в това отделение ще бъде посочен от МСООН, но със съгласието на страните по делото. От съдържанието на член 26, ал. 2 от Статута на МСООН и от член 17 от Правилника на МСООН, следва:

- че искане за създаване на отделение ad hoc може да се направи дори, когато производството по дадено дело вече е започнало, но не по-късно от приключване на писменото производство.
- че това не са постоянно действащи отделения, а такива, които се създават само по изричното взаимно съгласие на страните по конкретно дело.

За да формира отделение ad hoc, председателят на МСООН трябва да изслуша становищата на страните, относно състава на отделението и да получи одобрението им за броя на членовете му, а самите членове се посочват единствено от Съда чрез тайно гласуване. Ако мандатът на някой от съдиите в отделението изтече, преди да е приключило разглеждането на делото, той запазва качеството си на съдия в отделението до решаване на конкретния случай. В отделенията ad hoc не е необходимо съдийските места да се разпределят между различните форми на цивилизация и различните правни системи.

Въпросът е „защо точно и само този вид отделения е разглеждал дела” или „какви са предимствата на отделенията ad hoc, за да бъдат избирани именно те” ?

Първо, отнесеното до такова отделение дело се решава по-бързо, което се дължи на малкия брой съдии в отделението.

Второ, страните могат да избират в състава на отделението, такива магистрати, за които са преценили, че са компетентни по предмета на делото, което пък за тях е гаранция за правилното му решаване.

Трето, подбирайки сами съдиите в отделението, страните по делото имат по-голямо доверие в метода, по който то ще се решава, а това е своеобразна гаранция, че те ще спазят решението.

Според член 27 от Статута на МСООН, решенията на отделенията се приемат за решения, постановени от Съда.

2. За едно изключение от „господството” на МСООН над вътрешната си организация: назначаване на съдии ad hoc

Тук става въпрос за едно изключение от абсолютния суверенитет на Съда над вътрешната му организация. Според Dominique Carreau, тук говорим за една любопитна институция, в която няма оценявани, която представлява възкресение на арбитража и която е изрично предвидена в член 31, ал. 2 и 3 от Статута на МСООН.

Страните по делото, разглеждано в МС, които нямат сред постоянните съдии (общо 15 в МСООН) представител по национала принадлежност, без ограничение от страна на Съда, могат да изберат съдия по техен избор, които да отговаря или не на националността им.

И двете страни по делото могат да посочат свой съдия, който не е член на МСООН. Такъв съдия, който участва в разглеждането на дадено дело, не защото е член на Съда, а по волята на някоя от страните и има качеството на съдия само по конкретното дело, се нарича съдия ad hoc. Възможността за личен избор на съдия, която се предоставя на страните, извън избраните магистрати от и в състава на МС, не изключва критериите, на които трябва да отговарят и „les juges du choix”. Подобно на членовете на МСООН, избраните по волята на страните съдии, също трябва да отговарят на определени личностни и професионални качества (виж. член 2 от Статута на МСООН).

Ако всяка страна по делото назначи свой съдия ad hoc, съдебният състав ще се състои вече от 17 магистрати, които са равнопоставени помежду си. Разликата между

членовете на МСООН и избраните съдии в хода на делото е, че при определяне на кворума в Съда (минимум 9) се броят само постоянните, избираеми членове, без да се смятат, посочените от страните по делото съдии.

„En revanche, cette procédure: la nomination de juges ad hoc, possède de graves inconvénients.” (Carreau 1994: Carreau, Dominique. Etudes internationales. Droit international. Paris, 1994.). D`abords, elle jette un soupçon sur l`indépendance réelle de la Cour (хвърля съмнение, подозрение върху независимостта на Съда) et sur sa capacité à comprendre les tenants et aboutissants d`un problème particulier ( и върху възможността на Съда да разбира страните и окончателните резултати от конкретен проблем/казус). Surtout – et plus grave encore – elle rend sujette à caution l`indépendance du juge permanent qui est un ressortissant de l`Etat qui est la partie « adverse » (връща към идеята каква е гаранцията за независимостта на постоянните съдии, поданици/граждани на държавата, влязла в ролята на техен „враг”).

Библиография :

1. Борисов 2001: Борисов, Орлин. Международно публично право. Трето преработено и допълнено издание. София, 2001
2. Драгиев 2004: Драгиев, Александър. Международно правораздаване. София, 2004
3. Йочева 2010: Йочева, Катерина. Кой кой е в международното правосъдие? В: Law journal of NBU. Год. V, 2010, №2
4. Carreau 1994: Carreau, Dominique. Etudes internationales. Droit international. Paris, 1994.

Интернет ресурси:

1. <http://www.icj-cij.org>
2. <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0> – Statut de la Cour
3. <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=3&p3=0> – Règlement de la Cour (1978)